

4. Махінчук В.М. Деякі проблеми визначення та класифікації суб'єктів підприємництва / В.М. Махінчук // Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин: зб. наук. праць / НАПрН України, НДІ приватного права і підприємництва; редкол. О.Д. Крупчан [та ін.]; За ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. – К.: Ред. журн. «Право України», 2013. – С. 46–57.
5. Герц А.А. Іпотека підприємства як єдиного майнового комплексу : автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.А. Герц. – Львів : Львівський національний ун-т імені І.Франка, 2006. – 20 с.
6. Махінчук В.М. Приватноправове регулювання підприємницьких відносин в Україні: монографія / В. М. Махінчук. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 320 с.
7. Юркевич Ю.М. Коментар ст. 66 ГК України «Майно підприємства» / Ю.М. Юркевич // Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар / За ред. В.М. Коссака. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 672 с. – С. 130–131.
8. Оприско М.В. Договори про відчуження корпоративних прав: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М. В. Оприско. – Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2014. – 20 с.
9. Спасибо-Фатеева И.В. Новейшие тенденции переосмысления сущности юридического лица / И.В. Спасибо-Фатеева // Гражданское законодательство. Избранное. – Т. 4. – Вып. 31–35 : Статьи. Комментарии. Практика / под. ред. А.Г. Диденко. – Алматы, 2010. – С. 20–41.
10. Спасибо-Фатеева И.В. Юридичні особи за Цивільним кодексом України / І.В. Спасибо-Фатеева // Приватне право. – № 2. – 2013. – С. 62–70.
11. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
12. Спасибо-Фатеева И.В. Некоторые проблемы регулирования юридических лиц в законодательстве Украины / И.В. Спасибо-Фатеева // Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / І.В. Спасибо-Фатеева. – Х. : Золоті сторінки, 2012. – С. 258–271.
13. Кучеренко І.М. Види підприємницьких юридичних осіб за новим Цивільним та Господарським кодексами / І.М. Кучеренко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – № 2. – 2002. – С. 16–20.
14. Рішення Конституційного Суду України від 19.09.2012 року № 17-рп/2012 у справі за конституційним зверненням ПП «ІКЮ» щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 61 СК України, згідно із якою об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту, щодо вирішення питання про те, чи є статутний капітал та майно приватного підприємства об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>.
15. Зеліско А.В. Цивільно-правові аспекти регулювання приватних підприємств / А.В. Зеліско // Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів [«Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина»], (16 травня 2014 р.). – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. – С. 61–65.

УДК 347.195

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБСЯГ ЦИВІЛЬНОЇ ПРАВОЗДАТНОСТІ (ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ) ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

TO THE PROBLEM ABOUT THE VOLUME OF CIVIL CAPACITY OF (ENTERPRISE) LEGAL ENTITIES OF PRIVATE LAW: COMPARATIVE EXPERIENCE OF LEGISLATION OF THE FOREIGN STATES

Іванов С.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України*

На основі аналізу змісту чинного вітчизняного й закордонного законодавства щодо специфіки статусу окремих організаційно-правових форм організацій формується висновок про актуальність питання окреслення обсягу цивільної правосдатності організацій, обмеження її обсягу статутною метою їх діяльності. Актуальним постає питання вчинення юридичною особою правочинів за межами її статутних завдань (про суть так званих «позастатутних правочинів») і наслідків вчинення таких правочинів. Виходячи зі стану чинного цивільного законодавства України щодо юридичних осіб приватного права, актуальним є питання про наслідки «правочинів, які вчиненні з перевищенням органом юридичної особи своїх повноважень і суперечать інтересам юридичної особи». На виконання цього пропонується доповнити цивільне законодавство України нормою про оспорюваність вчинених органами юридичних осіб із перевищенням ними своїх повноважень правочинів в ситуації, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

Ключові слова: юридичні особи, цивільна правосдатність, позастатутні правочини, органи юридичних осіб.

На основе анализа содержания действующего отечественного и зарубежного законодательства относительно специфики статуса отдельных организационно-правовых форм организаций формируется вывод об актуальности вопроса определения объема гражданской правоспособности организаций, ограничения ее объема уставной целью их деятельности. Актуальным становится вопрос совершения юридическим лицом правовых сделок за пределами его уставных заданий (о сути так называемых «внеуставных правовых сделок») и последствий совершения таких правовых сделок. Исходя из состояния действующего гражданского законодательства Украины относительно юридических лиц частного права, актуальным является вопрос о последствиях «сделок, совершенных с превышением органом юридического лица своих полномочий и противоречащих интересам юридического лица». На выполнение этого предлагается дополнить гражданское законодательство Украины нормой об относительной недействительности совершенных органами юридических лиц с превышением ими своих полномочий правовых сделок в ситуации, когда юридическое лицо докажет, что третье лицо знало или по всем обстоятельствам не могло не знать о таких ограничениях.

Ключевые слова: юридические лица, гражданская правоспособность, внеуставные сделки, органы юридических лиц.

On the basis of analysis of the contents of current domestic and foreign legislation in relation to the specificity of status of separate legal forms of organizations is drawn a conclusion about actuality of question of lineation of volume of civil legal capacity of organizations, question of limitation of her volume by the regulation aim of their activity has been formed. There is an urgent question of committing by the legal entity transactions outside its statutory objectives (about the essence of the so-called «nonstatutory transactions») and the consequences of committing such transactions. Taking into account the state of current civil legislation of Ukraine in relation to the legal entities of private law, there is an actual question not about unreality of «unregulatory agreements», but about the consequences of legal «transactions, that feaseance with exceeding by the legal entity of the plenary powers and that conflict with interests of legal entity». For its implementation it is suggested to complement the civil legislation of Ukraine with a norm about the dispute by the organs of legal entities with exceeding by them the plenary powers of legal transactions in a situation, when a legal entity will prove that the third person knew or on all circumstances could not but know about such limitations.

Key words: legal entities, civil legal capacity, nonstatutory agreements, organs of legal entities.

Постановка проблеми. Зважаючи на наявну різноманітність у підходах щодо суті такого учасника цивільних відносин, як юридична особа, в науці й правозастосовній сфері постійно постають актуальними до розгляду питання екзистенції цього інституту права. Йдеться, зокрема, про питання окреслення обсягу цивільної правоздатності організацій: чи обмежиться її обсяг, зважаючи на значну розмаїтість видів юридичних осіб і специфіку статусу окремих їх організаційно-правових форм, статутною метою (ціллю) діяльності? Окреслення й вирішення цього питання має не лише суто теоретичний характер прихильників «загальної» або «спеціальної» цивільної правоздатності організацій, але й практичне значення у вигляді можливості застосування цивільно-правових наслідків перевищення юридичною особою своєї так званої «спеціальної» цивільної правоздатності або, навпаки, у відсутності таких негативних наслідків.

Проводячи аналіз змісту іншого (нецивільного) законодавства, зокрема господарського, відкритими є питання вчинення юридичною особою правочинів за межами її статутних завдань (про суть так званих «позастатутних правочинів» або «вчинених органами юридичної особи правочинів з перевищенням ними своїх повноважень і всупереч інтересам юридичної особи») і наслідків вчинення таких правочинів: чи слід визнавати такі правочини недійсними в умовах проголошення в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [1] загальної правоздатності юридичних осіб?

Актуальним також постає питання можливості цивільної відповідальності органів юридичної особи за наслідками вчинення ними «позастатутних правочинів» перед юридичною особою в разі спричинення їй шкоди.

Наведені питання слід розкрити на підставі аналізу положень чинного цивільного законодавства щодо обсягу цивільної правоздатності юридичних осіб й окреслення суті цивільної дієздатності організацій, а також нормативних підходів про недійсність правочинів. При цьому слід зважати на положення не лише ЦК України з цих питань, але й на положення норм спеціального закону (про окремі види організацій), в тому числі – на положення Господарського кодексу України (далі – ГК України) [2].

Стан дослідження. Теоретичною основою цього дослідження є праці українських вчених, присвячені суті інституту юридичної особи, таких як: В. Борисова, В. Кравчук, З. Ромовська, С. Харитонов, а також праці російських вчених: М. Кулагіна, Ю. Толстого, підходи польських вчених: А. Кідиби, В. Катнера й інших, на основі яких робиться порівняльна характеристика й пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Метою наукової статті є порівняння наявних в доктрині права України підходів вищезазначених вітчизняних науковців щодо змісту цивільної правоздатності юридичних осіб із нормативними підходами щодо цього питання в законодавстві іноземних держав колишнього СРСР та ЄС з тим, щоб на основі цього відбулося узгодження норм чинного законодавства (в тому числі спеціального законодавства про окремі види юридичних осіб) щодо підходів до визначення суті юридичних осіб загалом і порядку їх участі в цивільних відносинах й обсягу їх цивільної правоздатності зокрема.

Виклад основного матеріалу. Проводячи аналіз доктрини права й законодавчих підходів з питань окреслення обсягу цивільної правоздатності юридичних осіб, слід зважати на конкуренцію двох антагоністичних концепцій з цього питання. Згідно першої визнається загальний (універсальний) обсяг цивільної правоздатності організацій, який не обмежений метою їх створення й діяльності. Другий підхід пропонує закріплювати спеціальний обсяг цивільної правоздатності організацій, що залежить від суті встановленої законом і (або) прийнятими на його основі установчими документами мети діяльності юридичної особи.

Проводячи аналіз чинного цивільного законодавства України з питань окреслення суті правоздатності юридичних осіб, слід підкреслити, що в положеннях ст. 91 ЦК України закріплена названа доктриною права загальна правоздатність юридичних осіб [3, с. 108], тобто коли юридична особа здатна мати такі ж цивільні права й обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

При цьому в науці цивільного права України прихильники закріплення загальної цивільної правоздатності юридичних осіб наводять цілий ряд аргументів на свою підтримку. Зокрема, на їх думку, спеціальна правоздатність організацій суперечить принципу рівності учасників цивільних відносин, а тому не може бути застосована до юридичних осіб приватного права як до характерних їх учасників. Значення питання суті цивільної правоздатності грає роль в момент перевищення її так званого спеціального обсягу. І тут виникає питання доцільності визнання недійсними правочинів, укладених за межами спеціальної правоздатності юридичної особи: чи повинен контрагент вивчати мету створення юридичної особи й узгоджувати свої дії з нею? Мета створення юридичної особи, якщо вона не несе публічного характеру, має вузьке значення саме щодо самої юридичної особи із відповідними наслідками, і ніяка спеціальна правоздатність не повинна її ставити в більш привілейоване становище [4, с. 121].

Є пропозиція вчених про те, що потрібно встановлювати спеціальну правоздатність юридичних осіб не в цивільних відносинах, а в господарських (підприємницьких), тобто обмежити право на здійснення підприємницької діяльності. Відтак слід вести мову не про спеціальну цивільну, а про спеціальну господарську правоздатність (чи господарську (підприємницьку) правосуб'єктність) юридичних осіб [5, с. 217].

Зрештою наведені аргументи в підтримку загальної (універсальної) цивільної правоздатності юридичних осіб мають своє продовження й закріплення в положеннях закону ряду іноземних держав. Так, в законодавчій сфері держав ЄС у світлі сучасних умов здійснення процесу товарообігу прослідковується тенденція відходу від «спеціальної правоздатності» юридичних осіб, яка домінувала тривалий час, до легалізації «загальної правоздатності» цих осіб. Зокрема, на встановлення загальної правоздатності акціонерних товариств у міжнародному праві була направлена директива Ради Міністрів Європейського союзу за № 68/151/CEE [6], яка передбачає відповідальність компаній (акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю) перед третіми особами за дії органів компанії, які виходять за межі статутних завдань

(ці товариства пов'язуються зобов'язаннями, що виникли за укладеним договором, навіть якщо вони були укладені всупереч меті їх діяльності, зважаючи на загальну цивільну правоздатність цих компаній). Виключенням є ті ситуації, коли контрагент знав або повинен був знати, що укладена ним угода з товариством є позастатутною.

Закріплення загальної (не спеціальної) правоздатності для всіх учасників цивільних відносин, в тому числі й щодо юридичних осіб, відбулося й у цивільному законодавстві Польщі. Польське право відмовилося від концепції спеціальної правоздатності, внівши відповідні зміни в Цивільний кодекс Республіки Польщі [7, с. 115]. Пропозиція щодо обмеження правоздатності юридичної особи законом і прийнятим на його основі статутом, а також суттю завдань цієї юридичної особи в ст. 36 Цивільного кодексу Республіки Польщі не була підтримана [8, с. 54].

Друга концепція окреслення обсягу цивільної правоздатності організацій базується на їх спеціальній (обмеженій суттю мети створення юридичної особи) цивільній правоздатності [9, с. 145]. Прояв такої концепції донедавна був зафіксований в українському цивільному законодавстві, коли в ст. 26 Цивільного кодексу УРСР [10] закріплювалося, що юридична особа має цивільну правоздатність відповідно до встановлених цілей її діяльності.

Наукові тези про встановлення спеціальної правоздатності (за окремими видами) юридичних осіб поширені й в нинішні часи. При цьому в процесі вирішення питання обсягу цивільної правоздатності юридичних осіб і можливості збереження нині за ними спеціальної правоздатності вчені пропонують зважати на закріплену в законодавстві класифікацію юридичних осіб і специфіку правового статусу окремих їх різновидів (зокрема специфіка обсягу правоздатності юридичних осіб публічного права потребує свого окремого дослідження [11, с. 303–310]).

Щодо обсягу цивільної правоздатності підприємницьких юридичних осіб приватного права, то поширені критичні висловлювання вчених щодо можливості встановлення в положеннях ЦК України загальної (універсальної) правоздатності для всіх організаційно-правових форм юридичних осіб, в тому числі й щодо підприємницьких організацій. Так, на думку З. Ромовської, в законодавстві не створені передумови для загальної правоздатності юридичної особи приватного права, адже є ціла низка заборон і обмежень (ліцензування, отримання дозволів тощо), в тому числі в самому Цивільному кодексі, які не дають підстав для загального висновку, наче немає тепер юридичних осіб із спеціальною правоздатністю. Загальна правоздатність нині є скоріше винятком, ніж правилом [12, с. 136].

Науковець В. Борисова, погоджуючись із тим, що в ринкових умовах застосування принципу спеціальної правоздатності не відповідає умовам підприємництва, заперечує поширення універсальної правоздатності на всі форми юридичних осіб приватного права [13, с. 129–130]. Свою позицію вона обґрунтовує тим, що універсалізм цивільної правоздатності юридичної особи не підтверджується правовими конструкціями деяких з них, де законодавець їх обмежує. Це стосується комерційних банків, вищих закладів освіти, страхових компаній, які наділені спеціальною правоздатністю, адже в них є окресленість мети діяльності в законі й обов'язок щодо її реалізації.

У продовження цього ряд авторів зазначають, що доцільно встановлювати різні правові наслідки позастатутних правочинів в залежності від характеру порушення. Якщо угода суперечить цілям, визначеним в законі, вона є протизаконною, оскільки порушення встановлених цілей є порушенням закону. Такі угоди є нікчемними. Якщо ж угода суперечить цілям, визначеним установчими документами, то вона може бути визнана недійсною, якщо інша сторона знала або повинна була знати про це [14, с. 11].

На користь конструкції спеціальності правоздатності юридичних осіб вчені наводять суть створення інституту юридичної особи. Зокрема, хоча обидва суб'єкти права (фізичні й юридичні особи) – продукт об'єктивного права, але мета їх діяльності різна. Фізичні особи потребують надання їм широкої правоздатності, оскільки в процесі їх життєдіяльності людина своєю волею може ставити різні цілі й переходити від однієї до іншої. Юридична особа є продуктом волі кількох осіб, що при створенні організації визначають мету діяльності, і в подальшому вся діяльність має бути спрямована на досягнення цієї мети [15, с. 16].

Наведені теоретичні твердження вчених про обов'язок цільової діяльності ряду юридичних осіб мають своє продовження й в нормативній сфері (в ряді нормативно-правових актів). Зокрема, правило про зазначення мети діяльності в назві юридичної особи міститься в ч. 3 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [16]. Цим самим встановлена мета діяльності організації, і процес її реалізації має окреме для них юридичне значення.

Також нині спеціальними законами передбачені випадки обов'язковості цільової діяльності ряду підприємницьких організацій. Так, норму про цільову діяльність страхових компаній закріплено в ст. 2 Закону України «Про страхування» [17]. Страховій організації заборонено займатися виробничою, торговельно-посередницькою й банківською діяльністю. У свою чергу інші організації не можуть займатися додатково страховою діяльністю. Фондова біржа не вправі займатися іншою, ніж організація торгівлі на ринку цінних паперів, діяльністю. У її статуті закріплюється перелік видів угод, що можуть укладатися на фондовій біржі (ст.ст. 33, 34 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» [18]). Виключно цільова мета діяльності також закріплена за такими юридичними особами приватного права, як банки, політичні партії, релігійні організації й інші.

При цьому ряд дослідників таку пов'язаність обсягу правоздатності наведених вище організацій із їхньою вичерпно цільовою діяльністю пропонують називати виключною правоздатністю юридичних осіб, яка полягає в тому, що дозвіл здійснювати певний вид діяльності одночасно є заборобою на здійснення інших видів підприємницької діяльності [19, с. 59]. Якщо основою для розмежування загальної й спеціальної правоздатності є мета заснування юридичної особи (наприклад, отримання прибутку (щодо розмежування підприємницьких і не підприємницьких організацій)), то для виділення виключної правоздатності вчені пропонують використовувати перелік видів їх діяльності [20, с. 50].

Свого роду нормативним обмеженням (передумовою) для можливості мати ряд цивільних прав юридичною особою є передбачена законом ситуація, коли юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії) – норма ч. 3 ст. 91 ЦК. Цивільно-правовим «наслідком» або «продовженням» такого імперативного правила про необхідність отримання юридичними особами ліцензій на деякі види діяльності є норма ст. 227 ЦК – «Правові наслідки укладення юридичною особою правочину, якого вона не мала права вчиняти», відповідно до якої правочин юридичної особи, вчинений нею без відповідного дозволу (ліцензії), може бути визнаний судом недійсним.

Звертаючись до іноземного досвіду щодо питання окреслення в цивільному законодавстві спеціальної правоздатності організацій, слід зазначити, що в законодавстві Республіки Білорусь спеціальна правоздатність проголошена за всіма видами юридичних осіб, в тому числі й щодо комерційних організацій. Так, згідно ч. 1 ст. 45 Цивільного кодексу Республіки Білорусь [21], юридична особа може мати цивільні права, які відповідають меті дія-

льності, передбаченій в її установчих документах, й нести пов'язані з цією діяльністю обов'язки.

Загальне право Великобританії також виходить із доктрини *ultra vires*, відповідно до якої дії юридичної особи, що виходять за межі її правоздатності, окресленої в меморандумі, слід розглядати як дії тих директорів, котрі здійснили ці дії або надали дозвіл на здійснення цих дій, і цей укладений позастатутний правочин не породжує права й обов'язки в компанії, від імені якої діяла ця особа [22, с. 108]. Правда, слід зазначити, що нині доктрина *ultra vires* не застосовується щодо компаній держав – членів Європейського Союзу. Щодо інших держав, включно із тими, на території яких поширюється система загальної права, ця доктрина продовжує діяти [23, с. 118].

Висновки. У підсумку, розглядаючи суть питання про обсяг цивільної правоздатності (підприємницьких) юридичних осіб приватного права, слід зазначити, що, не зважаючи на прописаних в ЦК України загальну цивільну правоздатність юридичних осіб (приватного права), така правоздатність на практиці є прагненням до ідеального. Це пов'язано із тим, що, по-перше, у кожній юридичній особі (навіть підприємницької) є передбачена в законі й установчих документах мета її створення й діяльності, яка є обов'язковою до реалізації й в межах якої набуваються цивільні права й обов'язки. По-друге, виходячи із класифікації юридичних осіб, специфіки окремих їх організаційно-правових форм, що закріплена в спеціальному законодавстві, частими є обмеження щодо юридичних осіб у здатності мати ряд цивільних прав і реалізовувати ту чи іншу діяльність. У той же час негативних наслідків цивільно-правового характеру за результатами такої «нецільової» (позастатутної) діяльності, наприклад, в ситуації вчинення так званих «позастатутних правочинів» зі сторони підприємницьких юридичних осіб приватного права, чинним цивільним законодавством не передбачено. Так, згідно ч. 3 ст. 92 ЦК України, у відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження. Це означає, що в умовах загальної цивільної правоздатності юридичної особи її органи уповноважені на вчинення будь-яких правочинів, і про незаконність (недійсність) так званих «позастатутних правочинів» (правочинів, вчинених за межами цивільної правоздатності юридичної особи) в цивільному праві України не йдеться.

Імперативно окреслені спеціальними законами обов'язок в реалізації певних видів діяльності ряду юридичних осіб приватного права й негативні наслідки порушення такого обов'язку мають публічно-правовий характер і в цивільних відносинах (щодо контрагентів за правочинами) не проявляються.

У той же час в ст. 92 ЦК України закріплене положення про випадки порушення цивільної дієздатності юридичної

особи в разі вчинення органом юридичної особи правочинів з перевищенням ними їх повноважень (наприклад, укладення правочину на суму, більшу ніж це передбачено статутом юридичної особи). Однак наслідки такого перевищення не окреслені. При перевищенні органом юридичної особи своїх повноважень цивільні права набулися юридичною особою в незаконний спосіб, і це є порушенням норм права (набуті в такий спосіб права мають незаконну підставу виникнення). Такі правочини можуть бути визнані судом недійсними (оспорюванні) як такі, що суперечать цивільному закону (ст. 215 ЦК України – суть недійсного правочину).

При цьому слід врахувати, по-перше, що орган юридичної особи (навіть при перевищенні ним своїх повноважень) не виступає в момент представництва юридичної особи окремою особою (він є структурною одиницею юридичної особи), а тому вводити норми про його цивільно-правову відповідальність перед юридичною особою за результатами його зловживань недоречно, для цього немає юридичних підстав. У разі порушення органом юридичної особи своїх повноважень (положень статуту) слід застосовувати механізм публічного (не цивільного) права, залучивши цей орган до дисциплінарної й (або) матеріальної відповідальності. По-друге, щоб не були порушені інтереси третьої особи (контрагента за правочином), яка в момент вчинення правочину не знала про зміст повноважень органу юридичної особи, слід для визнання таких правочинів нездійснимим встановити той факт, що ця особа знала або повинна була знати, що вчинений щодо неї правочин був поза обсягом повноважень органу юридичної особи (була зловмисна домовленість між ними проти інтересів юридичної особи).

На виконання цього пропонується доповнити главу 16 ЦК України про недійсність правочинів нормою про оспорюваність вчинених органами юридичних осіб з перевищенням ними своїх повноважень правочинів. На реалізацію цього пропонується окремою нормою прописати наступне правило: «якщо члени органу юридичної особи й інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вчиняючи правочини за межами їх повноважень, такі правочини можуть бути визнані судом недійсними в разі, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження (є зловмисна домовленість між ними)».

Позиції подальших досліджень. Актуальним щодо цього постає питання можливості проголошення загальної цивільної правоздатності щодо групи організацій, які мають нормативно окреслену непідприємницьку мету свого створення цілі (???) – щодо непідприємницьких юридичних осіб, а також щодо юридичних осіб, мета створення яких має всезагальний публічний характер (щодо юридичних осіб публічного права).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р., № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/436-15>.
3. Цивільне право України [Текст] : підручник. Загальна частина / За заг. ред. д.ю.н., проф. Р.Б. Шишки. – К.: Вид. Ліра, 2015. – 1052 с.
4. Цивільне право України [Текст] : Підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Санаїхметова. – К.: Істина, 2003. – 776 с.
5. Кочин В.В. Доцільність застосування спеціальної правоздатності до непідприємницьких товариств [Текст] // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Десять осінніх юридичних читань» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 року): у 4-х частинах. – Частина третя. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2011. – с. 216–218.
6. First Council Directive 68/151/EEC of 9 March 1968 on co-ordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent throughout the Community. – Eur-Lex [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31968L0151:en:NOT>.
7. A. Kidyba, Prawo handlowe, Warszawa, 2015. – 837 с.
8. W. Katner, Prawo cywilne i handlowe w zarysie, Warszawa, 2014. – 370 с.

9. Гражданское право [Текст]: [учебн.] / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – [изд. 6-е]. – М.: ТК Велби, 2012. – Том 1. – 776 с.
10. Цивільний кодекс Української РСР [Текст]: Затверджений Законом УРСР від 18 червня 1963 р.
11. Иванов С. О. Доктрина *Ultra vires* в діяльності юридичних осіб публічного права / С. О. Иванов // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 303–310 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11icoorp.pdf>.
12. Ромовська, З. В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс [Текст]: [підручн.] / З. Ромовська. – К.: Атіка, 2005. – 379 с.
13. Цивільне право України [Текст]: Підручник: У 2 т. / Борисова В.І. (кер. авт. кол.) Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 319 с.
14. Кравчук В. М. Соціально-правова природа юридичної особи [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «цивільне право; цивільний процес; сімейне право і міжнародне приватне право» / В. М. Кравчук. – Львів, 2000. – 21 с.
15. Гражданское и торговое право капиталистических государств [Текст] Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. Е. А. Васильев – М.: Международные отношения, 1993. – 560 с.
16. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р., № 755-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
17. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
18. Про цінні папери і фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
19. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю. Исключительная правоспособность банка [Текст] // Хозяйство и право. – 1999. – №5. – С.58–63.
20. Золудяк О. Виключна правоздатність юридичних осіб як різновид цивільної правоздатності [Текст] // Юридична Україна. – 2009. – № 2. – с. 49–50.
21. Гражданский кодекс Республики Беларусь : принят Палатой представителей 28.10.1998 г. № 218-3, одобрен Советом Республики 19.11.1998 г. // Ведомости Национального собрания Республики Беларусь. – 1999. – № 7-9. – Ст. 10. – Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.by/webnpa/text.asp?rn=hk9800218>.
22. Кулагин М.И. Избранные труды по акционерному и торговому праву [Текст] / М. И. Кулагин. – [2-е изд., испр.]. – М.: Статут, 2004. – 363 с.
23. Кох Х. Международное частное право и сравнительное правоведение [Текст] / Х. Кох, У. Магнус, П. Винклер фон Моренфельс. – [пер. с нем. Ю. М. Юмашева]. – М.: Междунар. отношения, 2003. – 357 с.

УДК 34.05+347.45/.47

ДОСВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ І ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПОСЛУГ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

CIVIL LEGAL REGULATION EXPERIENCE OF PSYCHOLOGICAL AND PSYCHOTHERAPEUTIC SERVICES IN THE POSTSOVIET COUNTRIES

Керученко О.С.,
аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті здійснено комплексний аналіз питань цивільно-правового регулювання надання психологічних і психотерапевтичних послуг на пострадянському просторі. Доведено, що правове забезпечення надання психологічних і психотерапевтичних послуг на теренах пострадянських країн в порівнянні з розвинутими європейськими країнами є досить фрагментарним й у більшості випадків здійснюється в контексті соціального забезпечення громадян і надання їм соціально-психологічних послуг.

Ключові слова: охорона здоров'я, психологічні послуги, психотерапевтичні послуги, договір про надання психологічних і психотерапевтичних послуг, цивільно-правове регулювання.

В статье осуществлен комплексный анализ вопросов гражданско-правового регулирования предоставления психологических и психотерапевтических услуг на постсоветском пространстве. Доказано, что правовое обеспечение предоставления психологических и психотерапевтических услуг на территории постсоветских стран по сравнению с развитыми европейскими странами является достаточно фрагментарным и в большинстве случаев осуществляется в контексте социального обеспечения граждан и предоставления им социально-психологических услуг.

Ключевые слова: здравоохранение, психологические услуги, психотерапевтические услуги, договор о предоставлении психологических и психотерапевтических услуг, гражданско-правовое регулирование.

The article provides a civil legal regulation complex analysis of psychological and psychotherapeutic services in the postsoviet countries. Proved that the legal provision of psychological and psychotherapeutic services on the territory of the postsoviet countries compared with developed European countries is quite fragmented and in most cases carried out in the context of social security of citizens and provide them with social and psychological services.

Key words: health care, psychological services, therapeutic services contract for the provision of psychological and psychotherapeutic services, civil-law regulation.

На сьогодні питання цивільно-правового регулювання надання психологічних і психотерапевтичних послуг в Україні все більше актуалізуються. Поряд з цим важливу роль в розробці національного законодавства у вказаній сфері відіграє вивчення й врахування позитивного закордонного досвіду. Особливо це стосується пострадянських

країн, які територіально наближені до України, мають низку спільних правових й інших традицій, а тому запозичення їх досвіду з великою вірогідністю буде корисним і нашій державі.

Вказаним питанням у тій чи іншій мірі приділяли увагу Б. Алмазов, Ю. Аргунова, В. Горбунова, В. Лейко,